

УДК 330.5:342.841(477)

Т. О. Пожусьвадоктор економічних наук, доцент
ДВНЗ "Український державний хіміко-технологічний університет" (Дніпро)**ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ**

У статті окреслено широке коло проблем сучасного рейдерства в Україні. Наголошено, що лише завдяки злагодженим зусиллям з боку як підприємців, так і державних інституцій можна досягти бажаного результату й уникнути недружного поглинання.

Досліджено теоретичні, методологічні та практичні питання уникнення та вироблення механізму протидії рейдерським загрозам.

Зважаючи на тенденції економічного розвитку української економіки, які характеризуються не лише кардинальними змінами нормативно-правових основ функціонування суб'єктів господарювання з урахуванням вимог європейського законодавства, а й виникненням загроз у зовнішній політиці держави, підвищенням рівня криміналізації економіки, збільшенням кількості рейдерських захоплень підприємств у різних сферах, негативним впливом дестабілізуючих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємств, вимагає від підприємств удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки в умовах рейдерства в напрямі збереження стійкого функціонування та розвитку, захисту майнових інтересів, зміцнення фінансового становища у часі та просторі.

Стверджується, що ситуація, яка склалась в Україні з недружнім поглинанням, є вкрай загрозливою, чому сприяє низка об'єктивних чинників. Вирішити це можливо лише за умов злагодженої роботи як суб'єктів господарювання, так і всіх рівнів влади.

Ключові слова: рейдерство, недружнє поглинання, протиправне заволодіння, захоплення, підробка документів.

I. Вступ

За умов ринкової економіки досить поширеними способами раціоналізації ведення діяльності підприємств різних галузей народного господарства є використання інтеграційних процесів. Це дає змогу мінімізувати ризики та оптимізувати господарський процес. Але не завжди такі дії здійснюються за згодою сторін. Досить поширеними є випадки недружніх поглинань, ефективність яких важко стверджувати однозначно [3, с. 78].

Упродовж усієї історії існування незалежної України з року в рік зростає кількість недружніх захоплень та поглинань, що відображається на веденні сучасного українського бізнесу. Це, звичайно, ускладнює економічне середовище і становить серйозну проблему як для захищеності окремого суб'єкта господарювання, так і для національної безпеки країн загалом.

Питання рейдерства розглядають учені-економісти, практики, юристи, журналісти, депутати різних щавлів влади, зокрема: З. С. Варналій, А. О. Єфименко, З. Б. Живко, М. І. Копитко, І. І. Мазур, О. А. Мельниченко, І. П. Мойсеєнко, С. М. Москаленко, М. І. Писаревський, Т. І. Сабецька та ін., проте з огляду на постійно змінювані зовнішні умови, зокрема й спрощення процедури реєстрації, виникає об'єктивна потреба у вирішенні нових завдань.

II. Постановка завдання

Метою статті є дослідження теоретичних, методологічних та практичних питань уникнення та вироблення механізму протидії рейдерським загрозам.

III. Результати

Прихована площа тіньової економічної діяльності виявляється у вигляді рейдерства – поглинання суб'єкта господарювання всупереч згоді їх менеджерів або власників, що має суттєвий вплив на товаровиробника, спричиняє деструктивні зміни в трудових колективах, знижує інвестиційну привабливість країни загалом [6].

Негативний ефект рейдерства проявляється у руйнуванні українського бізнесу, стимулюванні банкрутства, загостренні проблем та конфліктності у корпоративному секторі економіки. Особливим моментом є те, що рейдерські атаки переважно спрямовані на найбільш прибуткові підприємства, що суттєво впливає на функціонування окремих галузей та народного господарства загалом, ускладнюють процес захисту прав власності, сприяють зниженню продуктивності праці та є однією з першопричин поширення негативного іміджу України на міжнародній арені. Крім того, вони створюють перешкоди для розвитку малого та середнього бізнесу, гальмують розвиток конкурентного середовища і сприяють монополізації економіки [3, с. 78–79].

Як правило, всі договори щодо поглинання, злиття та корпоративної агресії у формі недружного поглинання чи безпосередньо рейдерського захоплення компанії дають можливість фактичного володіння суб'єктом господарювання. Так звані дружні злиття ймовірні в умовах, коли існуючий корпоративний контроль над суб'єктом господарювання поглинач здійснює з власної волі, виходячи з домовленості з органами управління та акціонерами, які це контролюють. Водночас кожне недружнє поглинання є різновидом невдалого дружнього договору про злиття або безпосереднє поглинання. За традиціями, які сформувалися в українському підприємстві, переважна більшість власників роблять пропозицію щодо продажу бізнесу (тут ціна не має ключового значення, важливою є сама пропозиція), а пізніше, у разі незгоди, ініціюються радикальні дії, що призводять до зміни безпосереднього власника промислового підприємства [6].

У Кримінальному кодексі України (ККУ) досі не визначено таке поняття як рейдерство, коли в незаконний спосіб захоплюються підприємства чи установи [4].

У ККУ є низка статей:

- 205¹ підrobка документів, що подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців;
- 206¹ захоплення будівлі, споруди чи іншого об'єкта підприємства або інше неправомірне втручання в діяльність підприємства, що призвело до порушення нормальної його роботи;
- 206² протиправне заволодіння майном підприємства (у т. ч. частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів) шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Проте всі вони лише частково охоплюють склад такого правопорушення, як рейдерське захоплення підприємства [2; 4].

Як зазначають журналісти "Економічної правди", від початку 2016 р. до Мін'юсту надійшло близько тисячі скарг на дії реєстраторів. Більшість з них пов'язані з рейдерськими захопленнями [1].

Аналіз теорії та практики господарювання свідчить, що загроза недружного поглинання та рейдерських захоплень охопила всі сфери економічної діяльності. Кожне підприємство, яке отримує прибуток та має значні активи, може стати об'єктом прискіпливої уваги з боку зацікавлених осіб. Пояснюється це тим, що рівень захисту економічних інтересів господарюючих суб'єктів в Україні перебуває на вкрай низькому рівні з таких причин: недосконалість законодавства та судової влади, корупція, корпоративні конфлікти, наявність легальних і нелегальних методів,

що дають можливість усунути власника від управління підприємством, відсутність захисту інформації щодо діяльності підприємства, слабкість державного контролю за корпоративною сферою та ін. [5, с. 22].

Через загрозливі масштаби рейдерства в Україні необхідно, насамперед, виокремити чинники, що сприяють його виникненню. З огляду на те, що питання є багатограним, доцільно ці фактори поділити на групи:

1. Соціально-економічні чинники:
 - зубожіння населення, через що зростає рівень злочинності;
 - непрозорість фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання;
 - галузеві диспропорції;
 - значні суми заборгованості як суб'єктів господарювання, так і держави;
 - неефективний менеджмент вищої ланки;
 - злочинні наміри до господарського майна іншого суб'єкта господарювання;
 - корупція;
 - внутрішньофірмові конфлікти;
 - неналежний рівень кадрової та інших складових економічної безпеки підприємства;
 - неналежна робота служби безпеки підприємства.
 2. Юридичні та правові складові:
 - недосконалість чинного законодавства, зокрема відсутність юридичного визначення поняття "рейдерство";
 - неналежна робота органів виконавчої влади при вирішенні господарських питань;
 - суперечлива робота органів судової влади;
 - взаємопроникнення інтересів політичної, законодавчої та господарської ланки;
 - безкарність протиправних дій рейдерів;
 - неефективність державного контролю.
 3. Техніко-технологічні чинники:
 - прогалини в інформаційній безпеці підприємства;
 - використання отриманих незаконним шляхом техніко-технологічних даних для захоплення суб'єкта господарювання.
- Найчастіше увагу рейдерів привертають компанії, які:
- володіють ліквідним майном;
 - володіють налагодженими виробничим та торгівельним процесами;
 - серед засновників чи акціонерів мають нерегульовані конфлікти;
 - нехтують механізмами інформаційної прозорості діяльності компанії [3, с. 80].
- На рисунку зображена класифікація рейдерських схем згідно з їх видами.
- Напрями подолання рейдерських атак у різних державах світового простору базуються на загальних і конкретних допустимих межах операцій з цінними паперами, розробці та запровадженні правил корпоративного менеджменту, законотворчій діяльності, яка визначає процеси поглинання та злиття.

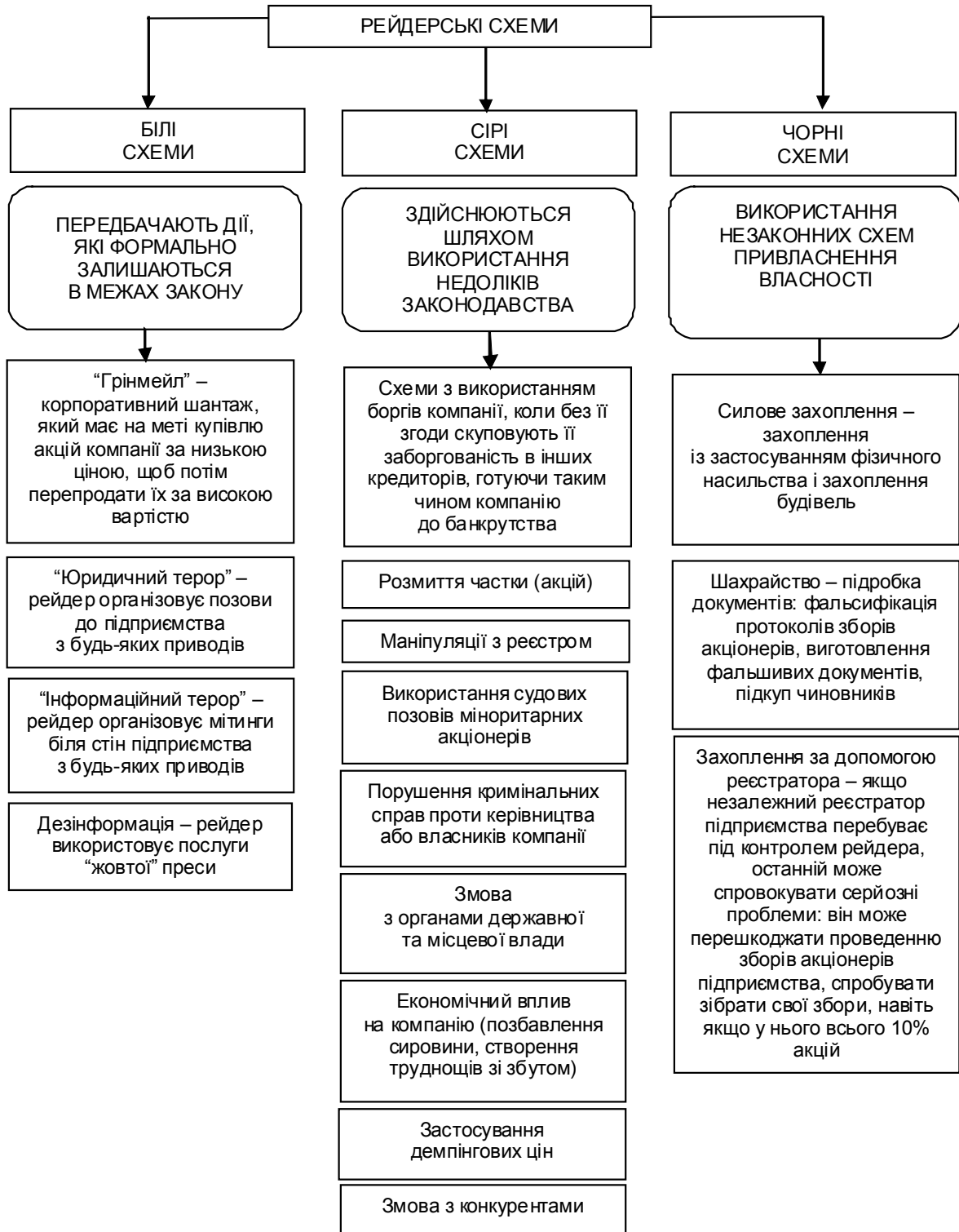

Рис. Класифікація рейдерських схем

Врахування тенденцій економічного розвитку української економіки, які характеризуються не лише кардинальними змінами нормативно-правових основ функціонування суб'єктів господарювання з урахуванням вимог європейського законодавства, а й виникненням загроз у зовнішній політиці держави, підвищенням рівня криміналізації економіки, збільшенням кількості рейдерських захоплень підприємств у різних сферах, не-

гативним впливом дестабілізуювальних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища діяльності підприємств, вимагає від підприємств удосконалення механізму забезпечення економічної безпеки в умовах рейдерства в напрямі збереження стійкого функціонування та розвитку, захисту майнових інтересів, зміцнення фінансового середовища у часі та просторі [5, с. 22].

Найбільш прийнятними формами боротьби з рейдерством є:

- зосередження капіталу акціонерів або придбання акцій у власників, що усунулися від управління суб'єктом господарювання; постійне відстеження змін власників акціонерного капіталу; реорганізаційні процеси в організаційній структурі; додаткова емісія та придбання контрольного пакета;
- окреслення правового поля власності, здійснення переоцінки на ймовірність ризику, доречно здійснити оптимальну структуру власності із застосуванням дочірніх підрозділів, штучне формування заборгованості суб'єкта господарювання та передача активів під заставу;
- унеможливлення виникнення та несвоечасного погашення заборгованості кредиторам;
- покращення управлінської діяльності (унікнення конфліктів, незаконного звільнення співробітників тощо);
- покращення загального рівня культури промислових підприємств (формування ділового іміджу, добросовісна конкуренція тощо);
- застосування службою економічної безпеки методів дозволеної конкурентної розвідки;
- співпраця з широким загалом і ЗМІ у питаннях протистояння рейдерству;
- підвищення якості управління;
- політична стабільність;
- прийняття законів щодо регулювання корпоративних правовідносин;
- прозорість приватизаційних процесів [6].

До головних документів, що визначають площину корпоративного контролю та регулюють механізм стосовно поглинання суб'єктів господарювання у США, належить Закон Вільямса. Згідно з цим документом, всі, хто мають намір брати участь у підприємницькій діяльності, повинні своєчасно доводити до відома про власні наміри. Комісія з цінних паперів надалі зобов'язана дотримуватися визначених строків, упродовж яких кандидатам не дозволяється чинити дії, які б забезпечували участь товаровиробника у бізнесі певного підприємства. На нашу думку, введення окреслених обмежень створює умови для зваження усіх аргументів на користь можливого введення до складу власників нових акціонерів та унеможливлення неправного заволодіння управлінськими повноваженнями суб'єкта господарювання сторонніми особами [6].

Сучасний досвід свідчить, що найбільш дієвим захистом від рейдерства є реалізація запобіжних заходів, стратегічна мета яких полягає у максимальному зростанні вартості

процедури захоплення суб'єкта господарювання, що здатне уможливити нерентабельність рейдерського поглинання. Таким чином, власнику підприємства варто запровадити заходи у напрямі трансформації захищеності ймовірного рейдера в корпоративному поглинанні у правову площину злиття. З цією метою доцільно здійснити тотальну реструктуризацію бізнесового простору, що дають змогу сформувати таку систему власності та управління найбільш цінними активами, яка унеможливить рентабельність рейдерського поглинання суб'єкта господарювання [6].

IV. Висновки

Враховуючи вищевикладений матеріал, можна стверджувати, що ситуація, яка склалась в Україні із недружнім поглинанням, є вкрай загрозливою, чому сприяє низка об'єктивних чинників. Вирішити це можливо лише за умов злагодженої роботи як суб'єктів господарювання, так і всіх рівнів влади.

Список використаної літератури

1. Бізнес на прицілі у рейдерів. Як захиститися? *Українська правда. Економічна правда*. URL: <http://www.epravda.com.ua/publications/2016/08/10/601942/>.
2. Введено кримінальну відповідальність за рейдерське захоплення підприємств. *Податкове планування*. URL: <http://www.nalogovnet.com/uk/nalogovye-izmenenija/10255-vvedena-ugolovnaja-otvetstvennost-za-rejderskij-zahvat-predpriyatij.html>.
3. Копитко М. І. Рейдерство як проблема для функціонування бізнесу в Україні. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечнікова*. 2013. Т. 18. Вип. 4 (2). С. 78–81.
4. Нацполіція: поняття рейдерства досі не визначено законом. URL: <http://www.ukrinform.ua/rubric-society/2072225-nacpolicia-ponatta-rejderstva-dosi-ne-viznaceno-zakonom.html>.
5. Писаревський М. І. Теоретичні основи формування сутності поняття “забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах рейдерства”. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 5. С. 20–25.
6. Пожуєва Т. О. Інноваційні засади до формування захищеності суб'єкта господарювання : монографія. Дніпропетровськ, 2015. 340 с.
7. Пожуєва Т. О. Міжнародний досвід виникнення рейдерства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. № 3. Т. 2. С. 130–134.
8. Сабєцька Т. І. Механізм протидії рейдерству як складова формування стратегії економічної стратегії підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. № 8. С. 341–348.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2017.

Пожуева Т. А. Причины возникновения и пути преодоления рейдерства в Украине

В статье обозначен широкий круг проблем современного рейдерства в Украине. Отмечено, что только благодаря слаженным усилиям со стороны как предпринимателей, так и государственных институтов можно достичь желаемого результата и избежать недружественного поглощения.

Исследованы теоретические, методологические и практические вопросы избежания и выработки механизма противодействия рейдерским угрозам.

Принимая во внимание тенденции экономического развития украинской экономики, которые характеризуются не только кардинальными изменениями нормативно-правовых основ функционирования субъектов хозяйствования с учетом требований европейского законодательства, но и возникновением угроз во внешней политике государства, повышением уровня криминализации экономики, увеличением количества рейдерских захватов предприятий в различных сферах, негативным влиянием дестабилизирующих факторов внешней и внутренней среды деятельности предприятий, требует от предприятий совершенствования механизма обеспечения экономической безопасности в условиях рейдерства в направлении сохранения устойчивого функционирования и развития, защиты имущественных интересов, укрепления финансового положения во времени и пространстве.

Утверждается, что ситуация, которая сложилась в Украине с недружественным поглощением, крайне угрожающая, чему способствует ряд объективных факторов. Решить это возможно лишь при условии слаженной работы как субъектов хозяйствования, так и всех уровней власти.

Ключевые слова: рейдерство, недружественное поглощение, противоправное завладение, захват, подделка документов.

Pozhuyeva T. Causes of the Outcome and Ways of Radio Development in Ukraine

The article outlines a wide range of problems of modern raiding in Ukraine, it is emphasized that only thanks to the concerted efforts of both entrepreneurs and state institutions it is possible to achieve the desired result and avoid unfriendly absorption. The negative effect of raiding manifests itself in the destruction of domestic business, the promotion of bankruptcy, the exacerbation of problems and conflicts in the corporate sector of the economy, the special point is that raider attacks are mainly aimed at the most profitable companies, which significantly affects the functioning of individual industries and the economy as a whole, complicate the process of protection of property rights, contribute to the reduction of labor productivity and is one of the root causes of the proliferation of the negative image of Ukraine in the international arena, except for of that, create obstacles for the development of small and medium-sized businesses, hinder the development of a competitive environment and promote the monopolization of the economy.

The purpose of the article is to study theoretical, methodological and practical issues of avoiding and developing a mechanism for countering raider threats.

Directions for overcoming raider attacks in different countries of the world are based on general and specific permissible limits of securities transactions, the development and implementation of corporate governance rules, law-making activities that determine the processes of absorption and merger.

Taking into account the tendencies of the economic development of the domestic economy, characterized not only by radical changes in the legal and regulatory framework for the functioning of economic entities, taking into account the requirements of European legislation, but also the emergence of threats in the foreign policy of the state, raising the level of criminalization of the economy, increasing the number of raider seizures of enterprises in various spheres, the negative influence of destabilizing factors of the external and internal environment of enterprises, requires from the enterprise to improve the mechanism of providing economic security in conditions of raids in the direction of maintaining sustainable functioning and development, protecting property interests, strengthening the financial situation in time and space.

Consequently, it can be argued that the situation unfolding in Ukraine with hostile takeovers is extremely threatening, as facilitated by a number of objective factors. It is possible to solve this only in the condition of coordinated work of both economic entities and all sorts of authorities.

Key words: raiding, hostile takeover, illegal capture, capture, fake documents.